

Предраг Црноглавац*

Стручни чланак
УДК: 159.922.76:371.13-057.874
DOI: 10.46793/GP.1102.101C

ВРШЊАЧКО НАСИЉЕ У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ

Рад примљен: 10. 03. 2020.
Рад исправљен: 07. 06. 2020.
Рад прихваћен за објављивање: 06. 07. 2020.

У друштву у коме живимо вршњачко насиље је веома актуелан проблем у школама. Неповољне друштвене околности, политичка, социјална и економска криза, присутни код нас крајем прошлог и почетком овог века, довели су до повећања ризика од изложености деце насиљу. Вршњачко насиље производи конкретне и трајне последице на одрастање сваког појединца који учествује у том процесу. Насиље међу ученицима у школи је веома честа појава данашњице и представља озбиљан проблем којем треба посветити још више пажње. Проблем насиља у школи постаје обично друштвено видљив тек када се деси неки драматичан случај са трагичним последицама. Иначе оно није упадљиво јер га и насилници и жртве крију, а очевици избегавају да га пријаве. Вршњачко насиље представља значајан друштвени проблем који захтева адекватну реакцију читавог друштва. Школа, као средина у којој се на организован, систематичан, сврсисходан начин настоји деловати на развој личности ученика, има веома важну улогу у процесу препознавања, превенције и интервенције вршњачког насиља. Ученици имају важну улогу у стварању школске климе која не подржава насиље, с обзиром на то да су чешиће од наставника присутни када се оно дешава и свесни његове учесталости. Од изузетног је значаја да ученици постану свесни сопствене улоге у ситуацијама насиља и да развијају одговарајуће социјалне вештине које ће им омогућити да адекватно реагују.

Аутор се у овом раду бави приказом и анализом резултата на основу којих се дошло након спроведеног истраживања. Истраживање приказано у овом раду, је спроведено у циљу утврђивања присутности и структуре феномена вршњачког насиља, међу ученицима у основној школи. Укупан узорак је сачињен од 101 испитаника, оба пола, ученика од петог до осмог разреда основне школе.

Кључне речи: вршњачко насиље, основна школа, понашање ученика, полиција.

---

* Секретар Основне школе "Свети Сава", Краљево и Основне школе "Олга Милутиновић", Годачица, predragcрноglavac4@gmail.com

I УВОД

Насиље у школи представља феномен који је дугогодишњи пратилац школовања многе деце. Медији нас свакодневно извештавају о примерима све бруталнијих и различитих видова вршњачког насиља. Насиље је широко распрострањено у школама и већина ученика има искуства са вршњачким насиљем.

Да би се на прави начин сагледало значење појма вршњачког насиља, неопходно је постојање свести о утицају који оно има у друштвеним односима. Оно што је заједничко за све облике насиља деце над децом јесте присутност у свим друштвима и различитим културама у свету, што чини ту појаву и генералним колико и специфичним предметом истраживања, због чега је у раду анализирано вршњачко насиље као посебан облик насиља уопште.

Агресивно понашање је често узроковано интеракцијом међу вршњацима који се одликују асоцијалним понашањем. Они имају своју групу у којој се разумеју и међусобно подржавају насиље, оправдавају агресију и агресивно понашање, а омаловажавају било какво позитивно постигнуће и друге квалитете социјализованих вршњака.

За адекватну анализу вршњачког насиља у школи, врло је битно одредити шта се тачно подразумева под овим појмом. Када се говори о вршњачком насиљу у школама, термин који се често може сусрести и у домаћој и у иностраној стручној литератури је појам *bullying*, под којим се подразумева агресија јачег према слабијем, при чему нападач и нападнута страна могу бити и појединац и група. У нашем језику не постоји реч чије се значење у потпуности поклапа са значењем речи *bullying*, а најчешће се код нас преводи као силеџиство, злостављање, малтретирање или насиље.¹

Под вршњачким насиљем Олвеус (Olweus) подразумева појаву када је ученик изнова и трајно изложен негативним поступцима од стране једног или више ученика. Појам вршњачког насиља се користи када постоји несразмерна снага, односно када се ученик који је изложен нападима са тешкоћом брани и донекле је беспомоћан у односу на ученика који га злоставља.²

Вршњачко насиље на основу свих његових карактеристика можемо схватити и као намерно повређивање деце, понављање насиља међу децом, непропорционални однос снага приликом насиља, намера да се код жртве изазове страх и нанесе физички и психички бол.

---

¹ М. Ђуришић, *Вршњачко насиље у Србији из угла истраживача: импликације за будућа истраживања*, Истраживања у педагогији, Београд, 2011, 86.

² D. Olweus, *Nasilje među djecom u školi: što znamo i što možemo učiniti*, Загреб, Школска књига, 1998, 26.

Насиље је често дефинисано и од стране институција. Тако Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије у правилнику³ под насиљем и злостављањем подразумева сваки облик једанпут учињеног, односно понављаног вербалног или невербалног понашања које има за последицу стварно или потенцијално угрожавање здравља, развоја и достојанства личности детета и ученика или запосленог.

Вршњачко насиље подразумева намерну повреду жртве. То је непожељно понашање које представља употребу негативних акција, под којима се подразумевају намерно повређивање, наношење штете или непријатности другој особи или настојање да се то уради.

Актери вршњачког насиља се деле на жртве, насилнике и посматраче. Жртве насиља су ученици који су понављано и трајно изложени негативним поступцима од стране једног или више ученика. Жртве вршњачког насиља се могу поделити у две групе и то на пасивне (подложне) жртве и на провокативне жртве.⁴ Пасивне жртве су бројније и њихове карактеристике су да су то опрезне, осетљиве и тихе особе које у ситуацијама када их насилник напада реагују плачем и повлачењем. То су ученици који су најчешће физички слабији од остале деце, што у комбинацији са уплашеношћу другој деци даје слику особе која је несигурна и која неће узвратити уколико је неко нападне. У другу групу која је малобројна, спадају провокативне жртве. Ови ученици на вршњачко насиље реагују страхом, агесијом и хиперактивношћу. Таквим својим понашањем они доводе до негативних реакција код вршњака у школи.⁵

За разлику од жртве, насилник је обично ученик који је физички јачи од вршњака, има потребу за доминацијом над вршњацима, раздражљив је, агресиван према осталим вршњацима и тешко подноси неуспех. У неретком броју случајева ради се о ученику који је неомиљен у разреду, са осећањем мање вредности.

Посматрачи насиља могу имати позитиван став према насиљу, у ком случају се деле на следбенике, који се прикључују насилнику у злостављању, потом подржаваоце, који пружају подршку насилнику али не учествују сами у насилним делима, као и пасивне подржаваоце, којима се свиђа насиље али не показују отворену подршку. Поред овога, могу имати и негативан став према насиљу, када говоримо о потенцијалним заштитницима, који не одобравају насиље али ништа не предузимају, и о заштитницима, који активно покушавају да зауставе насиље.⁶

Најчешће врсте насиља која су заступљена у школама су психичко (вербално и невербално), физичко, сексуално, социјално и електронско насиље. У школама

³ Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање („Сл. гласник РС“, бр. 46/2019), 2.

⁴ Т. Недимовић, М. Биро, *Ко су жртве вршњачког насиља?*, Зборник Института за педагошка истраживања, Година 45., број 1., 2013, 152.

⁵ А. Earling, P. Hwang, *Swedish 10-Year-Old Children's Perceptions and Experiences of Bullying*, Journal of School Violence, Vol. 3, 2004, 37.

⁶ О. Алексић Хил, *Вршњачко насиље и ментално здравље*, Психијатрија данас, Институт за ментално здравље Београд, година 50, бр. 1, 2018, 61.

психичко насиље пре свега укључује неприхватање заслуга ученика, увредљиве примедбе на њихов рачун, застрашивање, претње и исмејавање. Социјално насиље представља искључивање неке особе (у овом случају детета) из групних активности, причање неистина о истој, наговарање других да се са том особом не друже, оговарање, и друго. Физичко насиље односи се на понашање које доводи до стварног или потенцијалног физичког повређивања детета. Под сексуалним насиљем подразумева се сваки вид вербалног, гестовног или физичког контакта са сексуалним садржајем у циљу узнемиравања или намерног наношења физичке, душевне боли или срамоте жртви. Електронско насиље спада у насиље преко интернета – *cyberbullying*, и представља „слање или објављивање повређујућих или сурових текстова или слика користећи интернет или друга дигитална средства.“⁷

Један од бројних разлога отежане борбе против вршњачког насиља огледа се у томе што се од стране друштва насиље у одређеној мери прихвата као нешто нормално и неизбежно. Приличан број насилних активности у школама остаје скривен због тога што се деца, која су жртве насиља, углавном боје да пријаве исто. Проблем насиља у школи у Србији постаје за ширу јавност друштвено видљив и алармантан, најжалост, тек када се деси неки драматичан случај са трагичним последицама, који добије велику медијску пажњу и тако доспе у жижу јавности.

Посебан проблем представља низак ниво свести међу становништвом о присутности насиља, толеранција различитих облика насиља као и недостатак едукације јавности како се суочити с насиљем над децом. Сви облици насиља, злостављања и занемаривања деце, који доводе до угрожавања или нарушавања физичког, психичког и моралног интегритета личности детета, представљају повреду једног од основних права детета наведених у Конвенцији Уједињених нација о правима детета, а то је право на живот, опстанак и развој.⁸

Насилно понашање се учи у средини где бораве деца (кућа, школа и друге установе), преноси се са једног на друго дете и узроке таквог понашања треба тражити и у породици и у школи и у друштвеној средини.

Иако се вршњачко насиље, односно акти вршњачког насиља могу реализовати на различитим местима, чињеница је да је оно везано за одређену микросредину у оквиру које жртва егзистира. Та средина се, најчешће, односи на школску средину, као и локацију становања жртве. Ово су и најчешће локације испољавања вршњачког насиља, мада су могуће и друге.⁹

За највећи број деце школа је примарни контекст у коме се насиље дешава. То је зато што школа пружа бројне могућности за интеракцију са вршњацима унутар

⁷ М. Глигорић, *Мере у циљу спречавања вршњачког насиља у школама у Србији*, Политичка ревија, Година (XXX)XVII, Бр. 3/2018. Београд, 144-146.

⁸ Конвенција о правима детета, усвојена на Генералној скупштини УН, 20. новембра 1989. године.

⁹ М. Саламадија, Р. Мирнић, *Специфичности вршњачког насиља у основним школама*, Зборник радова: Међународна научностручна конференција, Вршњачко насиље, Лакташи, 2013, 281.

Предраг Црноглавац, Вршњачко насиље у основној школи (стр. 101-117)

вршњачке групе коју, када се говори о вршњачком насиљу, карактерише поновљено агресивно понашање физичке и вербалне природе које чине појединци који имају већу моћ и свесно је злоупотребљавају зарад повређивања особе која је немоћна, а да притом жртва није изазвала такво понашање насилника.

У овом раду биће представљена анализа тренутног стања присутности вршњачког насиља у једној приградској основној школи.

Циљ рада је да се утврди степен присутности вршњачког насиља у основној школи, облици насиља, време дешавања сукоба и начин сазнања да се догодило вршњачко насиље, како би се на један свеобухватан и систематизован начин сгледао феномен вршњачкој насиља у основној школи.

II МЕТОДОЛОГИЈА

А. Време и место истраживања

Истраживање је рађено током децембра 2019. године у једној приградској основној школи. Основна школа у којој је вршено истраживање, спровођењем анкетног упитника међу децом, је ОШ „Бане Миленковић“ Ново Село, која се налази у општини Врњачка Бања.

Б. Узорак и поступак

Укупан узорак је сачињен од 101 испитаника, ученици од петог до осмог разреда. У табели бр. 1. приказана је дистрибуција узорка према узрасту, односно школским разредима.

Табела 1. Дистрибуција испитаника према узрасту

Разред	Испитаници	
	Број	%
Пети	25	25
Шести	17	17
Седми	18	18
Осми	41	40
Укупно	101	100

Напомена: У сваком разреду испитани су ученици по једног одељења, осим у осмом разреду, где је обављено истраживање у два одељења.

У узорку је било нешто више дечака (54%) у односу на девојчице (46%), (табела бр.2).

Табела 2. Дистрибуција испитаника према полу

Пол	Испитаници	
	Број	%
Мушки	55	54
Женски	46	46
Укупно	101	100

Испитивање је спроведено групно, на нивоу одељења за време наставе, у присуству одељењских старешина и директора школе. Ученицима је дато упутство за попуњавање упитника, уз нагласак да одговарају на питања, односно тврдњи треба приступити озбиљно и искрено одговорити на иста, како би резултати истраживања били што релевантнији. По потреби су дата и додатна објашњења, након чега су упитници подељени испитаницима. Предвиђено време за попуњавање упитника је један школски час (45 минута).

В. Инструменти и начин прикупљања података

У истраживању је примењен инструмент под називом „Истраживачки упитник – вршњачко насиље“, креиран од стране аутора. Инструмент је посебно креиран у сврху овог истраживања, с циљем да се уочи степен присутности, структура, као и став самих испитаника о феномену вршњачког насиља у основној школи.

Истраживачки упитник се састоји из два дела. У првом делу се налазе питања у форми понуђених одговора. На њих су испитаници одговарали заокруживањем једног од понуђених одговора, који по њиховом мишљењу највише одговара конкретной формулацији питања.

Питањима из првог дела упитника обухваћени су параметри који се односе на: перцепцију испитаника у погледу стања насиља у њиховој школи; лична искуства испитаника везана за појаву вршњачког насиља; познавање проблема, ставова и мишљења испитаника о насиљу у школи и начину спречавања; утицај породице и кућног васпитања на присутност агресивног понашања међу вршњацима; структуру феномена вршњачког насиља у њиховој школи; изградњу поверења у међусобним односима ученика и наставника, односно других запослених у школи, као и односима родитеља и ученика.

Други део питања у оквиру истраживачког упитника дат је у форми тврдњи, у којима испитаници дају сопствено мишљење о датим тврдњама, на петостепеној скали Ликертовог типа. Ученицима је дата могућност да заокруживањем једног од пет понуђених ставова изразе степен свог слагања или неслагања са датом тврдњом. Петостепена скала је конструисана на следећи начин: 1- уопште се не слажем; 2- у мањој мери се слажем; 3- слажем се; 4- у већој мери се слажем и 5-у потпуности се слажем.

Тврдњама, о којима су ученици давали свој суд, покривене су области које се односе на: едукованост ученика о феномену вршњачког насиља у основној школи;

осећај сигурности и слободе током времена које ученик проводи у школи; утицај родитеља и наставника на формирање личности детета током основног образовања и васпитања; личне ставове ученика о начинима супротстављања појави вршњачког насиља; факторе утицаја на појаву вршњачког насиља у основној школи.

Поред ове две групе питања садржане у истраживачком упитнику, постоје и три самостална питања, која су постављена у отвореној форми. Та питања се односе на: дефинисање појма насиља из перспективе испитаника; начин на који би могло доћи до смањења насиља у школи и питање које се односи на границу кривичне неодговорности ученика. Питања су конструисана тако да је ученицима остављена могућност да се самостално изјасне о датом питању. Ученицима је дата слобода формулисања одговора везана за дату проблематику.

Попуњавање упитника је било анонимно и реализовано је у трајању од једног школског часа.

III РЕЗУЛТАТИ

У наредном делу биће приказани резултати процене карактеристика вршњачког насиља, добијени на основу „Истраживачког упитника – вршњачко насиље“.

На самом почетку треба изнети чињеницу да се највећи број ученика (65%), одговарајући на питање о присутности насиља у њиховој основној школи, изјаснило да се насиље дешава ретко. Значајно мањи број њих (15%) износи став о повременој присутности насиља у школи, док је још мањи број ученика (13%) који су се изјасили да се насиље у школи никада не дешава. Најмањи број ученика, њих 7% од укупног броја испитаника мишљења је да је присутност насиља у школи честа појава.

Одговарајући на питање о присутности насиља у њиховом одељењу, већина ученика се изјаснило да нема насиља у њиховом одељењу (71%, од којих 53% девојчица), док се мањи број ученика (29%) изјаснило да је присутно насилно понашање у њиховом одељењу.

Испољаване насилног понашања процењено је преко пет индикатора. Подаци о процентуалној заступљености појавних облика насилног понашања у школи, показују да се као најучесталији облик насилног понашања појављује вређање, исмевање и називање погрдним именима других ученика (69%), што у великој мери указује на то да је у основној школи „Бане Миленковић“ Ново Село вербални начин вршњачког насиља највише заступљен. У знатно мањем обиму, као облици насилног понашања између ученика присутни су оговарање, ширење лажи и неистине о другим ученицима (18%, од којих чак 78% девојчица), као и ударање, шутирање, гађање и туче који су међу ученицима мање заступљени (13%). Други облици насилног понашања, попут претњи и застрашивања, као и крађа, отимања ствари и новца, на основу изјашњавања ученика нису присутни у школи.

На основу анализе резултата истраживања долази се до закључка да се чак половина испитаних (50%) ученика изјаснило да није доживело насиље од стране других ученика. Скоро четвртина њих (23%) изјаснило се да је доживело насиље од стране других ученика у виду оговарања, ширења неистина и лажи о њима. У нешто мањем обиму (20%) присутно је исмевање, вређање, називање погрдним именима као облик насиља међу ученицима, док је најмања присутност насиља забележена у облику физичког обрачуна са другим ученицима (4%), односно у виду претњи и застрашивања ученика (3%).

Што се тиче временског интервала, у ком најчешће долази до наступања сукоба између ученика, највећи број ученика (63%) изјаснило се да сукоби настају за време одмора, што указује на то да је управо време одмора критичан временски период за појаву конфликта између ученика. Четвртина ученика (25%) је навело да је време после школе интервал у ком се сукоби међу ученицима најчешће дешавају. У знатно мањој мери испитани ученици су се изјаснили да се сукоби између ученика дешавају пре почетка наставе (9%), односно за време извођења наставе (3%).

У ситуацији када се сусретну са случајем насиља, велики број ученика (97%) би исти и пријавило. У највећем броју случајева особе којима би ученици пријавили да се догодио случај насиља у школи су наставници (36%) и родитељи (35%). Директору школе би четвртина ученика (25%) пријавило случај насиља, док би педагогу-психологу школе случај насиља пријавило мали број ученика (4%), што није изненађујуће, имајући у виду то да се педагог-психолог школе укључује у решавање проблема када се непосредним контактом на релацији ученик-наставник проблем не може решити.

Уколико се догоди ситуација да су присутни некој насилној сцени у школи, већина ученика (52%) би се обратила за помоћ одраслој особи, запосленој у школи, што указује на то да је велики број ученика едуковано у погледу исправног начина поступања уколико се задесе у конфликтној ситуацији. У нешто мањем степену (40%) ученици би покушали да помогну особи која је угрожена. У улози пасивног посматрача немиле сцене би био мали број ученика (7%), док је свега 1% ученика изнело став да би се приклонило особи која се насилно понаша (навијали би или би се придружили насилнику).

Узимајући у обзир односе у породици као фактор који утиче на развој и афирмацију личности детета, приликом настанка проблема у породици, највећи број ученика (61%) је навело да се проблеми у њиховој породици решавају мирним путем, причом о самом проблему, на основу чега можемо закључити да је утицај породице велики у погледу изграђивања личности детета и стварању представе о правим животним вредностима. Нешто мањи број ученика (38%) се изјаснило да у њиховој породици проблема нема, док је преостали број испитаних ученика (1%) навело да се проблеми у њиховој породици решавају подизањем тона и расправом, што свакако може допринети повећању ризика ка склоности насиљу.

Како је раније наведено, утицај породице је изузетно велики у раној животној доби детета приликом развоја и сазревања, те је стога посредством пет индикатора

Предраг Црноглавац, Вршњачко насиље у основној школи (стр. 101-117)

установљено на који начин родитељи саветују своју децу уколико дођу у ситуацију да присуствују насилној сцени. Скоро три четвртине ученика (74%) изјаснило се да су савети родитеља, уколико примете насиље, да одмах пријаве надлежнима у школи и затраже помоћ. Знатно мањи број ученика (15%) навело је да су савети родитеља да се насиље реши речима или поступцима којима ће заштитити себе. Мали број испитаних ученика (6%) саопштило је да им родитељи, уколико дође до насилне сцене, саветују да врате истом мером насилнику. У најмањој мери код ученика (3%) су присутни савети родитеља који својој деци кажу да одмах позову њих уколико наступи насилништво, као и то да им родитељи ништа не саветују, из разлога што о томе са њима не причају.

Следи приказ резултата (табела 3.) до којих се дошло на основу израженог сопственог мишљења ученика о датим тврдњама. Ученицима је дата могућност да заокруживањем једног од пет понуђених ставова изразе степен свог слагања или неслагања са датом тврдњом. Петостепена скала је конструисана на следећи начин: 1- уопште се не слажем; 2- у мањој мери се слажем; 3- слажем се; 4- у већој мери се слажем и 5-у потпуности се слажем.

Табела 3. Приказ резултата изражених у %, на основу добијених исказа ученика о датим тврдњама

Тврдња	Исказ				
	1- уопште се не слажем	2- у мањој мери се слажем	3- слажем се	4- у већој мери се слажем	5- у потпуности се слажем
Упознат/а сам да у школи постоји тим за заштиту ученика од насиља	17%	15%	40%	1%	27%
Упознат/а сам са нивоима насиља	5%	17%	28%	16%	34%
Осећам се сигурним/ом у школи	2%	13%	23%	15%	47%
Идем у школу слободно и без страха да ћу бити узнемираван/а	2%	6%	19%	17%	56%
Успех у школи утиче на насиље	19%	20%	23%	16%	22%
Приметио/ла сам да неко носи недозвољене предмете у школу	54%	16%	8%	6%	16%
Причам са родитељима о насиљу у школи	9%	8%	26%	16%	41%
Често сам кажњаван/а од стране родитеља	53%	27%	13%	4%	3%
Обраћам се наставнику када имам проблем	9%	10%	25%	19%	37%
Задиркујем друге када сам у групи	82%	6%	2%	2%	8%
Насилницима се треба супротставити или им узвраћати истом мером	48%	16%	12%	1%	23%

На основу добијених резултата, може се закључити да је велики број ученика упознат са постојањем тима за заштиту ученика од насиља у школи, као и са постојањем нивоа насиља, што представља утицај присутности едукације ученика о феномену вршњачког насиља. Велика већина испитаних ученика се изјаснила да се осећа сигурним у школи и да у школу иде слободно и без страха да ће бити узнемиравано.

Што се утицаја успеха у школи на појаву насиља тиче, ученици су мишљења да успех у школи нема претерани утицај на појаву насиља, али и не искључују могућност да је то један од могућих фактора који доприносе појави насиља у школи. Највећи број испитаних ученика се изјаснило да није приметило да неко носи у школу недозвољене предмете.

Приметно је и то да већина ученика са родитељима прича о проблемима и насиљу у школи, као и то да је мали број њих кажњаван од стране родитеља. Велики број ученика има поверење у наставнике, и обраћа им се када имају одређени проблем, на основу чега можемо закључити да су у великој мери развијени међусобни односи између ученика и наставника.

Из приложених резултата се може видети и да велика већина ученика не задиркује друге када су у групи, што указује на то да нема ефекта надмоћи ученика када се налазе у групи. Што се начина супротстављања насилницима тиче, већина ученика је мишљења да се насилницима не треба супротстављати или им узврћати истом мером, већ проблеме треба решавати на другачији начин.

Анализом одговора на три постављена питања у отвореној форми, у којима је приликом формулисања одговора дата могућност ученицима да самостално формулишу свој одговор, долази се до следећих резултата. Сумирајући одговоре на питање шта ученици сматрају под насиљем, долази се до закључка да насиље за њих представља лошу појаву, проблем између две особе, вређање, оговарање и малтретирање других ученика. Већина ученика је, дајући одговор на ово питање, изнело став да постоје две врсте насиља-психичко и физичко насиље. Треба нагласити и то, да је приметна разлика у ставовима, у погледу начина спречавања насиља, ученика који су искусили насиље у школи, у односу на оне ученике који то искуство немају.

Друго постављено питање у отвореној форми се односило на навођење начина којима би, по мишљењу ученика требало смањити насиље у школи. Већина њих је навела да је један од начина на који треба смањити насиље у школи више разговора са родитељима и разредним старешинама о проблемима и конфликтним ситуацијама које се дешавају у школи. Као одговор на ово питање ученици су наводили и пријављивање насиља директору школе и увођење строжијих казни према насилницима. Интересантни су и одговори ученика који као један од начина да се смањи присутност насиља у школи наводе присутност школског полицајца.

Последње питање на које су ученици самостално давали одговор, односи се на старосну границу до које деца нису кривично одговорна. У табели 4. је дат приказ одговора на постављено питање.

Табела 4. Приказ одговора ученика (изражених у %) на питање до које године живота деца нису кривично одговорна

Године живота	Број одговара у %
10	1%
11	3%
12	1%
14	11%
15	1%
16	4%
18	78%
20	1%

На основу приказаних резултата се може увидети да је највећи број ученика мишљења да деца нису кривично одговорна до своје осамнаесте године живота,¹⁰ што нас доводи до закључка да највећи број ученика нема свест, у којој животној доби постају кривично одговорни, односно о свом положају у кривичноправном смислу.

IV ДИСКУСИЈА

Како би се на што бољи начин схватио феномен насиља међу децом, и увидела присутност насиља у основној школи „Бане Миленковић“ Ново Село, извршићемо упоредну анализу са истраживањима обављеним у Републици Србији, као и истраживањима која су обављена у свету на тему вршњачког насиља.

А. Анализа истраживања вршњачког насиља у Републици Србији

Истраживање реализовано у оквиру пројекта „Моја школа – школа без насиља“ које је спроведено у пролеће 2006. године над 26.628 ученика од трећег до осмог разреда у педесет основних школа широм Србије, указује на то да је 65,3% ученика, у периоду од три месеца, доживело неки облик вршњачког насиља, што је знатно већи број у односу на резултате добијене у Новом Селу.

¹⁰ Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица („Сл. гласник РС“ бр. 85/2005) у члану 2. прописано је да: „лицу које у време извршења противправног дела, у закону предвиђеног као кривично дело, није навршило четрнаест година, не могу се изрећи кривичне санкције ни применити друге мере које предвиђа овај закон.“

Како су испитаници навели, најчешћи облици вршњачког насиља били су вређање (45,6%) и сплеткарење (32,6%).¹¹

У истраживању „Школа без насиља“ у Републици Србији, подаци до којих се дошло јасно указују да међу децом која су била жртве више од половине (55%) није затражило помоћ од стране наставника, док је отприлике половина (47%) оних који су се обратили наставницима за помоћ.¹²

Најчешћи облици вршњачког насиља којима су ученици изложени су вређање и сплеткарење, а затим ударање и претње. Вербално насиље је у свим истраживањима насиља приказано као најчесталији облик школског насиља, на шта указују и резултати истраживања који су приказани у овом раду.

Анализом исказа ученика о властитом понашању, у оквиру истраживања које је рађено током маја и јуна 2005/2006. школске године у шеснаест београдских школа, долази се до података да је 66,3% ученика испољило неки вид насилног понашања у школи, док 37,3% није, из чега можемо закључити да је то значајно већи број од оног који је присутан у једној приградској основној школи, попут школе у Новом Селу. Као најчесталији облик насилног понашања појављује се исмевање и задиркивање других ученика (40,3%). Код око трећине ученика откривено је испољавање физичких напада провоцираних задиркивањем и исмевањем (38,4%), учествовања у тучи (36,6%) и шамарања и шутирања других ученика (28,5%). Остали облици насиља су заступљени у знатно мањем обиму. Скоро половина испитаника (46,5%) била је предмет исмевања и задиркивања других ученика. Нешто мањи број ученика је изјавио да је барем једном био шутиран или ошамарен од својих другова из школе (38,9%) или да су вршњаци причали лажи и наговарали друге ученике да се не друже с њима (33,7%). Резултати спроведене процене сугеришу да половина испитаних ученика (50,2%) одобрава употребу физичке силе у ситуацијама вербалне провокације или када их неко физички напада. Супротно томе, на основу резултата добијених у Новом Селу, приметно је да већина ученика не подржава насиље, и конфликтне ситуације решава разговором, мирним путем. Додатно, у школској средини је недовољно присутан и развијен протективни фактор, позитивна уверења и јасни стандарди понашања: 34,9% ученика изјављује да не познаје правила понашања у школи, а 17,2% да не познаје последице које прате кршење правила понашања у школи,¹³ за разлику од ученика ОШ „Бане Миленковић“, где већина њих исказује висок ниво едукованости о феномену вршњачког насиља.

Резултати истраживања Коцопелић, Смедеревац и Чоловић, спроведено током 2010. године, показују да је у основним школама у Србији вршњачком

¹¹ Д. Попадић, Д. Плут, *Насиље у основним школама у Србији-облици и учесталост*, Психологија 40 (2), Београд, 2007, 309.

¹² М. Глигорић, *op. cit.* 159.

¹³ М. Павловић, В. Жунић-Павловић, *Планирање школских програма превенције вршњачког насиља*, Савез педагошких друштава Србије, Београд, 2008, 326-332.

Предраг Црноглавац, Вршњачко насиље у основној школи (стр. 101-117)

насиљу, током школовања, било изложено око 43,5% ученика. Томоњић и сарадници, у истраживању спроведеном 2009. године, истичу да је 32,35% ученика изложено насиљу, а 15,3% ученика се и сами насилно понашају.¹⁴

Резултати анализе стања вршњачког насиља у Републици Србији указују на то да је 65% ученика бар једном, а 24% више пута било изложено неком облику насилног понашања. Најзаступљенији облици насилног понашања су: вербално насиље (вређање, исмевање), ширење лажи и сплеткарење, претње и застрашивање. Чак 28% деце је на неки начин укључено у насилну интеракцију међу вршњацима. Резултати показују да је насилно понашање, према изјавама ученика, присутно у школама, да су му подједнако склони и старији и млађи ученици, дечаци и девојчице. Најзаступљенији су облици вербалног насиља – вређање, давање погрдних имена, затим социјално и психолошко насиље – исмевање, оговарање, ширење лажи, док је физичко насиље на трећем месту по учесталости. Дечаци и девојчице су подједнако склони насилном понашању, с тим што дечаци више испољавају физичко, а девојчице социјално насиље,¹⁵ што у великој мери одговара резултатима истраживања заступљеног у овом раду.

Генерално посматрано, може се рећи да је вршњачко насиље комплексан феномен који, очигледно, има примарно физички и примарно психолошки модалитет.

На основу добијених резултата након спроведеног истраживања, можемо закључити да је присутност насиља у основној школи „Бане Миленковић“ Ново Село на релативно ниском нивоу. Поред тога, примећује се и да је свест о превенцији и начину решавања сукоба међу децом на веома високом нивоу присутна код ученика.

Имајући у виду да је циљ сваке школе свести присутност вршњачког насиља на што мању меру, правци превенције на основу којих се жељени циљ може постићи су: присуство школског полицајца; инсталирање и унапређивање система видео надзора у просторијама школе и школском дворишту; адекватни едукативни садржаји који се презентују ученицима; држање предавања ученицима на тему вршњачког насиља од стране униформисаних припадника полиције.

Већина досадашњих истраживања на ову тему су вршена у великим градовима, па је из тог разлога и приметна разлика у резултатима истраживања добијених у Новом Селу, имајући у виду да је реч о приградској средини, а самим тим и другачијем начину живота у односу на град.

Резултати добијени на основу истраживања у једној мањој, приградској средини каква је Ново Село, допринеће свестраном сагледавању феномена

¹⁴ М. Ђуришић, *op. cit.*, 89-90.

¹⁵ Г. Шетка, *Анализа стања вршњачког насиља у Републици Србији*, Зборник радова: Међународна научностручна конференција, Вршњачко насиље, Лакташи, 2013, 436-437.

вршњачког насиља, развијању нових, и унапређивању постојећих механизма значајних у превенцији вршњачког насиља у основној школи.

Б. Кратак преглед истраживања насиља у свету

Норвешко министарство наручило је истраживање (130. 000 ученика узраста 8 до 16 година из седам стотина школа), којим је руководио *Ден Олвејс*, са циљем да се изнађу ваљани и интервентни програми. У истраживању је утврђено да сваки седми ученик има проблеме са насилништвом.¹⁶

У Израелу, у истраживању на 30 хиљада ученика, утврђено је да је готово половина ученика (48%) основне школе у последњих месец дана било макар једном ударено или шутирано током последњих месец дана, две трећине (75%) је било понижавано, а 80% је било вербално зостављано од стране вршњака.¹⁷

У једном истраживању у САД (16. 000 ученика од 6. до 10. разреда) показало се да је 30% ученика укључено у поновљено насиље: 13% као силеције, 11% као жртве, а 6% и као жртве и силеције. Према подацима Америчког удружења школских психолога, 22% ученика старијих разреда основне школе (од четвртог до осмог) има тешкоће са учењем због насиља вршњака. Око три милиона случајева насилништва у школи пријави се сваке године (само „врх леденог брега“), а 160. 000 деце сваки дан изостаје из школе због страха од насиља.¹⁸

Крајем прошлог века спроводе се обимна истраживања насиља у школи и истовремено настају многобројни програми за превенцију и санирање већ раширеног насиља. Према једном прегледу истраживања овог проблема, изложеност насилништву је веома велика у Аустралији, Аустрији, Финској, Немачкој, Норвешкој и САД креће се до 25%.¹⁹

Резултати из истраживања школског насиља спроведеног 2001/2002. године у 35 земаља и региона на преко 120. 000 ученика узраста 11,13 и 15 година показали су да је 34% испитаних ученика бар једном било изложено насиљу. Процент оних који су бар једном били изложени насиљу варира, зависно од државе, међу 11-годишњацима: 14%-63%, међу 13-годишњацима: 17%-69%, а међу 15-годишњацима: 12%-61%. Њих 11% је било изложено насиљу бар два-три пута месечно. Међу насилницима у свим земљама је било значајно више дечака него девојчица. И туче су се показале као релативно

---

¹⁶ D. Olweus, *op. cit.* 31

¹⁷ Ж. Требјешанин, *Насиље у школама и превенција*, Годишњак Учитељског факултета у Врању, књига I, 2010, 147.

¹⁸ А. Бин, *Учионица без насилништва*, Креативни центар, Београд, 2004, 51.

¹⁹ P.K. Smith, P. Brain, *Bullying in Schools: Lessons From Two Decades of Research*, Aggressive behavior, 2001, 26.

Предраг Црноглавац, Вршњачко насиље у основној школи (стр. 101-117)

честе: 39% деце се бар једном потукло током претходне године, а њих 10% се потукло трипут или чешће.²⁰

По степену насиља на врху су били Естонија, Гренланд, Летонија, Литванија, Португал и Украјина. Међу земљама са најмање школског насиља биле су Чешка, Словенија, Шведска и Хрватска.²¹

V ЗАКЉУЧАК

Проблем вршњачког насиља у школама егзистира већ дужи временски период у Републици Србији, али и широм света, и привлачи пажњу како научне, тако и стручне јавности.

Прилагођавајући се променама које настају под утицајем модерних система наставе и нових савремених технологија, неопходно је да школа свој рад усклади са потребама ученика и средине у којој делује. Потребно је да школа буде отворена, флексибилна и оријентисана на будућност. Неопходно је да се на време уочавају позитивни и негативни утицаји међу вршњацима, с циљем да се позитивни утицаји стимулишу, а негативни уклоне и спрече.

Постојећи подаци указују на тренд повећања вршњачког насиља међу децом и младима, које поприма све различитије форме и постаје све суровије и бруталније. Оно што је забрињавајуће је да деца која врше вршњачко насиље у свом раном детињству лоше криминалне навике преносе и у будућност, антисоцијални дух одмалена влада њима.

Кључни елементи овог проблема јесу: намера да се друго лице повреди или да му се нанесе одређена бол, затим начини испољавања агресивног понашања – физичка сила, психичко узнемиравање и злостављање, као и сам акт агресије усмерен ка другим особама.

Проблем вршњачког насиља би требало посматрати у ширем контексту, како би се потенцијални програми за превенцију насилништва у школама усмерили на идентификацију и предупређење различитих понашања.

Неопходно је радити на сузбијању сваког облика насиља међу ученицима у школи, а на првом месту образовно и васпитно деловати на спречавању вербалног насиља, које је највише заступљено у школама, што је приметно и на основу резултата спроведеног истраживања у основној школи „Бане Миленковић“ Ново Село.

Бројност и разноврсност превентивних и интервентних мера и активности које је могуће примењивати у школској пракси говори у прилог чињеници да пред школом и наставницима као кључним актерима васпитно-образовног деловања стоје бројне могућности којима се може адекватно превентивно и интервентно утицати на ученике. Сасвим је извесно да се у школи на више

---

²⁰ Истраживање је спровела Библиотека Народне Скупштине Републике Србије 24.05.2017. године.

²¹ Ж. Требјешанин, *op. cit.* 148.

начина може утицати на смањење учесталости вршњачког насиља и подстицање позитивних социјалних интеракција међу ученицима.

Најважнији фактор у ублажавању последица вршњачког насиља је рано препознавање и интервенција.

Стварање веће сигурности у школама, захтева и много веће напоре колективне заједнице у школама, али и државних институција и владиних званичника надлежних за ову област. Потребно је да сви актери образовања буду укључени у решавање вршњачког насиља у школама, јер наставници не могу сами да се носе са тим.

Потребно је подстаћи ученике да причају о насиљу у школама, како међусобно, тако и са наставницима и са школским психологом. Неопходно је да ученици буду савезници са свима онима који се боре против насиља у школама.

Несумњива је улога коју вршњаци имају у смањењу насиља. Они су у предности у односу на одрасле који имају ауторитет или морају да делују у оквиру прописане и прилично круте улоге. Већа је вероватноћа да ће ученицима бити упечатљивије тачке гледишта вршњака, због тога што су њихове стратегије у социјалним ситуацијама погодније од оних које имају одрасли. Вршњаци се доживљавају као мање директивни него одрасли.

Потребно је настојати да се применом одговарајућих превентивних и интервентних мера дође до промена на појединачном и општем плану. Потребно је предузети одговарајуће мере које ће се истовремено примењивати на индивидуалном нивоу, нивоу породице, школе, локалне заједнице и друштва у целини. Једино се тада могу очекивати дугорочни позитивни исходи превентивних и интервентних програма.

Још једном је важно нагласити да је за превенцију насилништва важно укључити све ученике, јер и они који нису ни насилници нити жртве, врло често се нађу у улози посматрача или очевидаца неког насилничког дела. Посматраче треба обучити да не буду пасивни већ да помогну жртви. Могу се наћи разни начини да се на ненасиљан начин спречи развој неке свађе у насиље или да се заустави већ започето злостављање жртве. Треба указати на потребу да се и родитељи, поред самих ученика, укључе у програме превенције насиља.

Потребно је да се решавање проблема вршњачког насиља постави на највиши ниво, те да држава и целокупно друштво посвете нарочиту пажњу истом, тако да се вршњачко насиље разуме у ширем контексту поремећених друштвених вредности и да сви као заједница буду спремни да се ухвате у коштац са овим све распрострањенијим проблемом савременог друштва.

Добијени резултати могу представљати значајну основу за израду превентивних програма вршњачког насиља у основним школама чији је циљ да се ученици, наставници и родитељи укључе у стварање и неговање климе прихватања, толеранције и ненасиља.

Треба нагласити да је и поред постигнутих позитивних резултата, потребно улагање додатних напора у области едукације јавности како да се суоче са насиљем над децом, као и повећање свести о присутности насиља у школама.

Само правовременим деловањем, едукацијом и социјализацијом свих ученика у школи можемо зауставити насиље и подстаћи међусобну толеранцију.

Predrag Crnoglavac*

BULLYING IN ELEMENTARY SCHOOL

Summary

In a society where we live, bullying is a topical issue in schools. The unfavorable social circumstances, political, social and economic crisis that are present in our country from the end of the last and the beginning of this century have led to an increase of children exposure to violence. Bullying produces concrete and long lasting consequences on the growth of each individual involved in that process.

Violence among school students is very common occurrence today and is a serious problem that needs to be given more attention. The problem of school violence becomes usually socially visible only when a dramatic case with tragic consequences occurs. Otherwise, it is not conspicuous because both bullies and victims are hiding it and eyewitnesses avoid reporting it. Bullying is a major social problem that requires an adequate response from whole society. The school, as an environment in which anorganized, systematic, purposeful manner seeks to act on the development of students personalities, plays a very important role in the process of recognition, prevention and intervention of bullying. Students have an important role in creating an environment that does not support violence, since they are often present more than teacher when it occurs and aware of its frequency. It is crucial for students to become aware of their role in situations of violence and to develop appropriate social skills that will enable them to respond appropriately.

In this paper the author deals with the presentation and anlysis of the results based on the conducted research. The research represented in this paper was conducted in order to determine the presence and structure of the phenomenon of peer violence among primary school students. The total sample consisted of 101 respondents of both sexes, students from fifth to eighth grade of primary school.

Keywords: *bullying, elementary school, students behavior, police.*

---

* School secretary - Elementary school "Sveti Sava", Kraljevo and Elementary school "Olga Milutinović", Godačica.